2026-yil
9-son

“FAN VA TA’LIM YANGILIKLARI”

ILMIY - METODIK

JURNALI

saen.uz

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
9-son

Bosh muharrir:
Shoumarov G‘ayrat Bahromovich, psixologiya fanlari doktori, akademik

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Qodirov Umarali Do‘stqobilovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Mas’ul kotib:
Muqimov Alisher

Texnik muharrir:
Qarshiyev Jamshid Murotaliyevich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.

TAHRIR HAY’ATI:

01.00.00 – FIZIKA-MATEMATIKA FANLARI
Ayupov Shavkat Abdullayevich, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
A’zamov Abdulla, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
Zohidov Erkin A’zamovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

02.00.00 – KIMYO FANLARI
Normaxamatov Nodirali Soxobataliyevich, kimyo fanlar doktori, professor
Tojibayev Komiljon Sharobitdinovich, kimyo fanlar doktori, akademik

03.00.00 – BIOLOGIYA FANLARI
Abdurahmonov Ibrohim Yo‘lchiyevich, biologiya fanlari doktori, akademik
Sulaymonov Botirjon Abdushukurovich, biologiya fanlari doktori, akademik

04.00.00 – GEOLOGIYA-MINERALOGIYA FANLARI
Fayziyev Abdulhaq Radjabovich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor
Husanov Sultonboy To‘xtayevich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor

05.00.00 – TEXNIKA FANLARI
Allayev Qahramon Rahimovich, texnika fanlari doktori, akademik
Majidov Inom Urishevich, texnika fanlari doktori, professor
Turobjonov Sadritdin Maxamatdinovich, texnika fanlari doktori, akademik
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

06.00.00 – QISHLOQ XO‘JALIGI FANLARI
Namozov Shodmon Ergashovich, qishloq xo‘jaligi fanlari doktori, akademik
Shoumarov Hikmat Bahromovich, qishloq xo‘jaligi fanlari nomzodi, professor

07.00.00 – TARIX FANLARI
Ziyo Azamat Hamid o‘g‘li, tarix fanlari doktori, akademik
Sagdullayev Anatoliy Sagdullayevich, tarix fanlari doktori, akademik
Yusupova Diloram Yunusovna, tarix fanlari doktori, akademik

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, iqtisod fanlari doktori, akademik
Musayev Behzod Anvarovich, iqtisod fanlari nomzodi
To‘xliyev Nurislom, iqtisod fanlari doktori, akademik
G‘ulomov Saidahror Saidahmedovich, iqtisod fanlari doktori, akademik

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
9-son

09.00.00 – FALSAFA FANLARI
Nazarov Qiyom Normirzayevich, falsafa fanlari doktori, professor
Saifnazarov Ismoil Saifnazarovich, falsafa fanlari doktori, professor

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI
Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor
Sirojiddinov Shuhrat Samariddinovich, filologiya fanlari doktori, akademik
Xidirov Rajab Gulmatovich, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (Tojikiston)

11.00.00 – GEOGRAFIYA FANLARI
Nigmatov Asqar Nigmatullayevich, geografiya fanlari doktori, professor
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, geografiya fanlari doktori, professor

12.00.00 – YURIDIK FANLAR
Rustamboyev Mirzayusuf Hakimovich, yuridik fanlar doktori, professor
Saidov Akmal Xolmatovich, yuridik fanlar doktori, akademik
Xolmo'minov Jumanazar Toshtemirovich, yuridik fanlar doktori, professor
Qodirov Bobiromon Bekmurodovich, yuridik fanlar doktori, professor

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI
Djurayev Risboy Haydarovich, pedagogika fanlari doktori, akademik
Ibraimov Xolboy, pedagogika fanlari doktori, akademik
Musurmonova Oynisa, pedagogika fanlari doktori, professor
Umarov Bahrom Norboyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

14.00.00 – TIBBIYOT FANLARI
Akilov Xabibulla Ataullayevich, tibbiyot fanlari doktori, professor
Nazirov Feruz Gafurovich, tibbiyot fanlari doktori, akademik

15.00.00 – FARMATSEVTIKA FANLARI
Abdullabekova Viloyat Nurillabekovna, farmatsevtika fanlari doktori, professor
Tulaganov Abduqodir Abdurahmonovich, farmatsevtika fanlari doktori, professor

16.00.00 – VETERINARIYA FANLARI
Daminov Asadullo Suvonovich, veterinariya fanlari doktori, professor
Jabborov Shuhrat Abdumajidovich, veterinariya fanlari doktori, professor
G'afurov Aktam G'afurovich, veterinariya fanlari doktori, professor

17.00.00 – SAN'ATSHUNOSLIK FANLARI
Ahmedova Nigora Rahimovna, sanatshunoslik fanlari doktori, professor
Hakimov Akbar Abdullayevich, san'atshunoslik fanlari doktori, akademik

18.00.00 – ARXITEKTURA FANLARI
Nozilov Dodo Avazovich, arxitektura fanlari doktori, professor
Uralov Axtam Sindarovich, arxitektura fanlari doktori, professor

19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI
Abdusamatov Hasanboy Usmonjon o'g'li, psixologiya fanlari doktori, professor
Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor
Karimova Vasila Mamanosirovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Halimova Mashraboy Vohidovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Lazar Drajeta, psixologiya fanlari doktori, professor, Belgrad, Serbiya
Karpinskiy Konstantin Viktorovich, psixologiya fanlari doktori, professor, Grodno, Belarussiya
Suletbayeva Ella Serikbayevna, psixologiya fanlari doktori, dotsent

22.00.00 – SOTSIOLOGIYA FANLARI
Bekmurodov Mansur Bobomurodovich, sotsiologiya fanlari doktori, professor
Toshmuhamedova Dilorom Gafurdjanovna, sotsiologiya fanlari doktori

23.00.00 – SIYOSIY FANLAR
Fayzullayev Alisher Omonullayevich, siyosiy fanlar doktori, professor
Hasanov Otabek Abdurashidovich, siyosiy fanlar doktori
Paxrutdinov Shukritdin Ilyasovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Omonov Baxtiyor Axtamovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Quronboyev Qahramon Qo'chqorovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Avazov Komil Xolliyevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori

24.00.00 – ISLOMSHUNOSLIK FANLARI
Ibrohimov Ne'matulla, filologiya fanlari doktori, akademik
Islomov Zohidjon Mahmudovich, filologiya fanlari doktori, professor

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
9-son

UDK 316.356.2:159.9

Abdusamatov Xasanboy Usmonjon o‘g‘li,
ISFT instituti “Psixologiya va pedagogika” kafedrasi mudiri, psixologiya fanlari doktori, professor

Olimjonova Ziynat Bobomurod qizi,
ISFT instituti katta o‘qituvchisi

ZAMONAVIY O‘ZBEK OILASIDA MUHABBAT FENOMENINING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK TALQINI

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy o‘zbek oilasida muhabbat fenomenining ijtimoiy-psixologik mazmuni hamda uning er-xotin munosabatlarida namoyon bo‘lish xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda oilaviy turmush davomiyligining turli bosqichlarida muhabbatning psixologik turlari qanday namoyon bo‘lishi empirik jihatdan o‘rganilib, ehtirosli, do‘stona, pragmatik, altruistik va boshqa muhabbat ko‘rinishlarining o‘ziga xos jihatlariga e’tibor qaratiladi. Shuningdek, er-xotin o‘rtasidagi hissiy munosabatlarning oilaviy tajriba, milliy qadriyatlar va o‘zbek oilasiga xos ijtimoiy-madaniy muhit bilan bog‘liq jihatlari yoritiladi. Tadqiqot natijalari muhabbatning oilaviy hayot davomida turlicha psixologik mazmun kasb etishi mumkinligini hamda zamonaviy o‘zbek oilasida hissiy yaqinlik va hayotiy sheriklikning o‘zaro uyg‘unligi muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: muhabbat fenomeni, zamonaviy o‘zbek oilasi, er-xotin munosabatlari, muhabbat turlari, nikoh davomiyligi, hissiy yaqinlik, hayotiy sheriklik, milliy qadriyatlar, ijtimoiy-psixologik xususiyatlar.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ФЕНОМЕНА ЛЮБВИ В СОВРЕМЕННОЙ УЗБЕКСКОЙ СЕМЬЕ

Аннотация. В данной статье анализируются социально-психологическое содержание феномена любви в современной узбекской семье и особенности его проявления в супружеских отношениях. В рамках исследования эмпирически изучаются особенности проявления психологических типов любви на различных этапах семейной жизни, при этом особое внимание уделяется специфике страстной, дружеской, прагматической, альтруистической и других форм любви. Наряду с этим рассматривается взаимосвязь эмоциональных отношений между супругами с опытом семейной жизни, национальными ценностями и социокультурной средой, характерной для узбекской семьи. Результаты исследования показывают, что в процессе семейной жизни любовь может приобретать различное психологическое

содержание, а гармоничное сочетание эмоциональной близости и жизненного партнерства имеет важное значение в современной узбекской семье.

Ключевые слова: феномен любви, современная узбекская семья, супружеские отношения, типы любви, продолжительность брака, эмоциональная близость, жизненное партнерство, национальные ценности, социально-психологические особенности.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL INTERPRETATION OF THE PHENOMENON OF LOVE IN THE CONTEMPORARY UZBEK FAMILY

Abstract. This article analyzes the socio-psychological meaning of the phenomenon of love in the contemporary Uzbek family and the specific features of its manifestation in marital relationships. The study empirically examines how different psychological types of love are manifested at various stages of married life, with particular attention to passionate, friendship-based, pragmatic, altruistic, and other forms of love. It also considers how emotional relationships between spouses are associated with marital experience, national values, and the sociocultural context characteristic of Uzbek families. The findings indicate that love may acquire different psychological meanings throughout married life and that the harmonious combination of emotional intimacy and life partnership plays an important role in contemporary Uzbek families.

Keywords: phenomenon of love, contemporary Uzbek family, marital relationships, love styles, marital duration, emotional intimacy, life partnership, national values, socio-psychological characteristics.

Kirish. Oila inson hayotining muhim ijtimoiy-psixologik muhitlaridan biri hamda jamiyatning tarixiy taraqqiyoti davomida shakllanib kelgan asosiy ijtimoiy institutlardan hisoblanadi. Oilaviy munosabatlar orqali nafaqat reproduktiv, iqtisodiy va maishiy vazifalar amalga oshiriladi, balki shaxsning ijtimoiylashuvi, qadriyat va me'yorlarning avlodlararo uzatilishi, hissiy qo'llab-quvvatlash, o'zaro mas'uliyat hamda shaxslararo yaqinlik kabi muhim jarayonlar ham ta'minlanadi [1; 2]. Shu jihatdan oilaning barqarorligi va er-xotin munosabatlarining sifati alohida shaxslarning psixologik farovonligi bilan bir qatorda kengroq ijtimoiy jarayonlar uchun ham ahamiyatga ega. Biroq zamonaviy jamiyatlarda yuz berayotgan ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy transformatsiyalar oila va nikoh munosabatlarining mazmuniga, er-xotinning oiladagi roliga hamda ularning nikohdan kutishlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Oilaning an'anaviy funksiyalari saqlanib qolayotgan bo'lsa-da, zamonaviy nikohda shaxsiy tanlov, individual ehtiyojlar, o'zini namoyon etish, o'zaro tushunish va hissiy qoniqish kabi omillarning ahamiyati kuchayib bormoqda [2].

Zamonaviy er-xotin munosabatlarining sifati endilikda faqat nikohning rasmiy davomiyligi yoki oila a'zolarining o'z ijtimoiy rollarini bajarishi bilan

baholanmaydi; munosabatlardan qoniqish, o‘zaro hurmat, hissiy yaqinlik, sherik tomonidan tushunilgan va qo‘llab-quvvatlanganlik hissi ham nikoh tajribasining muhim ko‘rsatkichlari sifatida qaraladi [1; 2]. Shu ma’noda, zamonaviy oilaning barqarorligini o‘rganishda uning tashqi ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlari bilan bir qatorda er-xotin munosabatlarining ichki psixologik mexanizmlariga ham e’tibor qaratish zarur. Shu nuqtayi nazardan, sevgi va simpatiya zamonaviy er-xotin munosabatlarini o‘rganishda alohida ilmiy ahamiyatga ega bo‘lgan ijtimoiy-psixologik hodisalardir. Ushbu tushunchalar kundalik nutqda ko‘pincha bir-biriga yaqin ma’noda qo‘llansa-da, psixologik tadqiqotlarda ular turli mazmun va tarkibga ega konstruktlar sifatida o‘rganiladi. Sevgi va simpatiyaning er-xotin o‘rtasidagi hissiy yaqinlik, sadoqat va nikohdan qoniqish bilan qanday bog‘lanishini aniqlash zamonaviy oilaviy munosabatlarning psixologik mexanizmlarini chuqurroq tushunishga imkon beradi [3; 5].

Sevgi va simpatiya o‘rtasidagi munosabatni nazariy jihatdan “bir-biriga teng” tushunchalar sifatida emas, balki o‘zaro bog‘liq psixologik hodisalar sifatida talqin qilish asosliroqdir. Simpatiya turmush o‘rtog‘iga nisbatan ijobiy baho, yoqtirish, hurmat va psixologik moyillikni aks ettirishi mumkin bo‘lsa, sevgi yaqinlik, ehtiros, sadoqat, g‘amxo‘rlik va hissiy bog‘lanish kabi murakkabroq komponentlarni qamrab oladi. Sevgi tuzilmasining ko‘p komponentli xususiyatini tushuntirishda R. J. Sternberg tomonidan ilgari surilgan uchburchak nazariya alohida ahamiyatga ega bo‘lib, unda sevgi yaqinlik, ehtiros va sadoqatning o‘zaro birikmasi sifatida talqin qilinadi [5]. Bunday nazariy farqlash zamonaviy oilada turmush o‘rtoqlar o‘rtasidagi munosabatlarni chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi. Er-xotin o‘rtasidagi sevgi va simpatiyaning oilaviy munosabatlardagi ahamiyatini tushuntirishda ularni nikohdan qoniqish, hissiy yaqinlik va sadoqat kabi psixologik ko‘rsatkichlar bilan o‘zaro bog‘liqlikda ko‘rib chiqish muhimdir.

Nikohdan qoniqish shaxsning o‘z nikoh munosabatlarini qay darajada ijobiy baholashi, ushbu munosabatlar uning ehtiyoj va kutishlariga qay darajada mos kelishi hamda er-xotinlik hayotidan olinadigan umumiy subyektiv qoniqishni aks ettiruvchi ko‘p qirrali psixologik konstrukt sifatida qaraladi [1; 2]. Shu sababli nikohdan qoniqish faqat nizolarning mavjud yoki mavjud emasligi bilan belgilanmaydi. U turmush o‘rtoqlar o‘rtasidagi hissiy aloqa, o‘zaro tushunish, qo‘llab-quvvatlash, ishonch, kommunikatsiya sifati, sadoqat va boshqa ko‘plab shaxslararo jarayonlar bilan bog‘liq holda shakllanishi mumkin. Sevgi va romantik munosabatlarni o‘lchashga qaratilgan tadqiqotlarda ham hissiy yaqinlik, romantik moyillik va munosabatlarning turli tarkibiy jihatlarini ajratib o‘rganish zarurligi ta’kidlangan [3; 6; 7].

Ayniqsa, sevgi va simpatiyaning o‘zbek oilasidagi o‘rnini ilmiy jihatdan o‘rganishda ularning kundalik munosabatlarda qanday namoyon bo‘lishiga e’tibor qaratish muhimdir. Romantik sevgi turmush o‘rtoqlar o‘rtasida faqat verbal tarzda ifodalangan hissiyot sifatida emas, balki g‘amxo‘rlik, hurmat, mas’uliyat, yordam, sherikning ehtiyojlariga e’tibor berish va oilaviy majburiyatlarni bajarish orqali ham

namoyon bo‘lishi mumkin. Shu jihatdan G‘arb mamlakatlarida ishlab chiqilgan sevgi va munosabatlardan qoniqish o‘lchovlarining nazariy imkoniyatlari muhim bo‘lsa-da, ularning O‘zbekiston sharoitida qo‘llanishida lingvistik va madaniy moslikni alohida tekshirish talab etiladi. Xalqaro tadqiqotlarda Sternbergning uchburchak sevgi nazariyasiga asoslangan o‘lchov vositalarining turli mamlakat va madaniyatlardagi qo‘llanishi ham ushbu masalaning madaniy kontekst bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi [4; 5].

Zamonaviy o‘zbek oilalarida sevgi va simpatiya bilan nikohdan qoniqish o‘rtasidagi bog‘liqlikni empirik tadqiq etish nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega. Bunday tadqiqot xalqaro psixologiyada shakllangan sevgi va yaqin munosabatlar haqidagi nazariy yondashuvlarning O‘zbekiston ijtimoiy-madaniy sharoitidagi qo‘llanish imkoniyatlarini baholashga yordam beradi. Shu bilan birga, turmush o‘rtoqlarning bir-biriga nisbatan simpatiyasi, sevgining yaqinlik, ehtiros va sadoqat komponentlari hamda nikohdan qoniqish o‘rtasidagi munosabatlarni aniqlash zamonaviy o‘zbek oilasining ichki psixologik jarayonlari haqidagi empirik bilimlarni kengaytirishi mumkin. Mazkur masala bo‘yicha O‘zbekiston kontekstiga bevosita yo‘naltirilgan, ushbu konstruktlarni bir model doirasida tekshiruvchi indekslangan empirik tadqiqotlarning cheklanganligi esa ushbu yo‘nalishda qo‘shimcha ilmiy izlanishlar olib borish zaruratini kuchaytiradi.

Shundan kelib chiqib, mazkur tadqiqotning ilmiy muammosi zamonaviy oilada turmush o‘rtoqlar o‘rtasidagi sevgi va simpatiyaning nikohdan qoniqish bilan qanday bog‘langanligini hamda ushbu bog‘liqlik sevgining turli tarkibiy komponentlari nuqtayi nazaridan qanday namoyon bo‘lishini aniqlashdan iborat. Bunda sevgi yagona va bo‘linmas hissiy holat sifatida emas, balki Sternbergning uchburchak nazariyasiga muvofiq yaqinlik, ehtiros va sadoqat komponentlarini qamrab oluvchi ko‘p o‘lchovli psixologik konstrukt sifatida qaraladi [5]. Simpatiya esa turmush o‘rtog‘iga nisbatan ijobiy munosabat, yoqtirish va ijobiy baholash bilan bog‘liq, sevgi bilan aloqador, biroq undan nazariy jihatdan farqlanishi mumkin bo‘lgan konstrukt sifatida tahlil qilinadi. Bunday konseptual ajratish sevgi va simpatiyaning nikohdan qoniqish bilan alohida hamda birgalikdagi bog‘liqligini empirik ravishda tekshirish imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili. Sevgi insonning shaxslararo munosabatlari tizimida muhim o‘rin egallaydigan murakkab psixologik fenomen bo‘lib, uni yagona ta’rif yoki nazariya doirasida to‘liq tushuntirish qiyin. Psixologiya tarixida sevgi uzoq vaqt davomida falsafiy, axloqiy va badiiy kategoriyalar doirasida talqin qilingan bo‘lsa, XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab uni empirik o‘rganish va psixometrik vositalar yordamida o‘lchashga qaratilgan yondashuvlar faol rivojlana boshladi. Natijada sevgi shaxsning boshqa insonga nisbatan oddiy ijobiy munosabatidan farqlanuvchi, hissiy, kognitiv, motivatsion va xulq-atvor komponentlarini o‘zida birlashtiradigan ko‘p o‘lchovli konstrukt sifatida tadqiq etila boshlandi. Zamonaviy munosabatlar psixologiyasida ham sevgi faqat romantik ehtiros yoki kuchli hissiy kechinma bilan cheklanmaydi; yaqinlik, sherikka bog‘lanish, g‘amxo‘rlik, sadoqat,

o‘zaro qo‘llab-quvvatlash va munosabatni davom ettirishga qaratilgan motivatsiya kabi jihatlar uning muhim elementlari sifatida ko‘rib chiqiladi.

Sevgini empirik psixologik tadqiqot obyektiga aylantirishda Zick Rubinning ishlari muhim bosqichlardan biri bo‘ldi. Rubin “liking” va “loving” tushunchalarini nazariy hamda empirik jihatdan farqlashga harakat qilib, shaxslararo ijobiy munosabatlarning barchasini bir xil psixologik hodisa sifatida baholash mumkin emasligini ilgari surdi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, boshqa insonni yoqtirish uning shaxsiy xususiyatlarini ijobiy baholash, unga nisbatan hurmat va iliq munosabat bildirish bilan bog‘liqdir.

Sevgi fenomenini tushuntirishdagi eng ta’sirli ko‘p komponentli modellardan biri Robert Sternberg tomonidan ishlab chiqilgan sevgining uchburchak nazariyasidir. Ushbu nazariyaga muvofiq, sevgi uchta asosiy komponent — yaqinlik, ehtiros hamda sadoqat kombinatsiyasi orqali tavsiflanadi. Sternberg nazariyasining ilmiy ahamiyati faqat konseptual model taklif etilganligi bilan cheklanmaydi. Keyingi tadqiqotlarda ushbu nazariya asosida sevgining tarkibiy qismlarini o‘lchash uchun Triangular Love Scale ishlab chiqilib, uning psixometrik xususiyatlari empirik tekshirilgan. Sternberg tomonidan amalga oshirilgan konstrukt validatsiyasi yaqinlik, ehtiros va sadoqatni empirik tadqiqot doirasida o‘lchash imkoniyatini ko‘rsatdi. Keyinchalik mazkur model turli mamlakatlarda tekshirilib, uning madaniyatlararo qo‘llanish imkoniyatlari tadqiq etildi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot oilaviy turmush davomiyligiga ko‘ra er-xotinlarda muhabbatning psixologik turlari namoyon bo‘lishidagi o‘ziga xosliklarni aniqlashga qaratildi. Tadqiqot kesimiy-qiyosiy empirik yondashuv asosida tashkil etilib, unda jami 297 nafar turmush qurgan respondent ishtirok etdi. Tadqiqot tanlanmasini shakllantirishda respondentlarning hududiy mansubligi ham inobatga olindi. Tadqiqot O‘zbekistonning vodiy va voha hududlarida yashovchi oilalarni qamrab oldi. Farg‘ona vodiysi hududidan Andijon, Namangan va Farg‘ona viloyatlarida, voha hududlaridan esa Buxoro, Qashqadaryo va Xorazm viloyatlarida istiqomat qiluvchi turmush qurgan respondentlar tadqiqotga jalb etildi. Hududlarning bunday tanlanishi turli ijtimoiy-madaniy muhitlarda oilaviy hayot kechirayotgan respondentlarni tadqiqot doirasiga qamrab olish imkonini berdi. Biroq hududlar o‘rtasidagi farqlar alohida statistik tahlil qilinmagan bo‘lsa, hududiy mansublik mazkur tadqiqotda tanlanmani tavsiflovchi ko‘rsatkich sifatida qaraladi.

Oilaviy turmush davomiyligi tadqiqotning asosiy guruhlovchi mezoni sifatida belgilandi. Respondentlar nikoh davomiyligiga qarab beshta guruhga ajratildi. Birinchi guruhni 1–5 yillik nikoh tajribasiga ega 116 nafar respondent, ikkinchi guruhni 6–10 yil davomida oilaviy turmush kechirayotgan 72 nafar respondent, uchinchi guruhni 11–15 yillik nikoh tajribasiga ega 44 nafar respondent, to‘rtinchi guruhni 16–20 yil davomida nikohda yashayotgan 32 nafar respondent, beshinchi guruhni esa 20 yildan ortiq oilaviy turmush tajribasiga ega 33 nafar respondent tashkil etdi. Guruhlarning umumiy soni 297 nafarni tashkil etadi. Mazkur tasnif

muhabbatning psixologik ko‘rinishlarini oilaviy hayotning turli davomiylik bosqichlari kesimida qiyoslash imkonini berdi.

Empirik tadqiqot jarayonida “Muhabbatning psixologik turlari” metodikasi qo‘llanildi. Metodika asosida respondentlarning turmush o‘rtog‘iga nisbatan muhabbat munosabatlarida namoyon bo‘ladigan psixologik yo‘nalishlari baholandi. Tadqiqot doirasida ehtirosli sevgi-havas, gedonistik muhabbat, sevgi-do‘stlik turi, pragmatik sevgi, sevgi-havas turi va altruistik sevgi kabi oltita ko‘rsatkich tahlil qilindi. Ehtirosli sevgi-havas turmush o‘rtog‘iga nisbatan kuchli hissiy va romantik yo‘nalganlikni ifodalasa, gedonistik muhabbat munosabatlardan olinadigan hissiy zavq va shaxsiy qoniqishga yo‘nalganlik bilan tavsiflanadi. Sevgi-do‘stlik o‘zaro ishonch, tushunish, yaqinlik va sheriklikka asoslangan munosabatlarni aks ettiradi. Pragmatik sevgi oilaviy munosabatlarga amaliy va realistik yondashish, turmush o‘rtoqlarning hayotiy maqsadlari va qadriyatlari mosligini hisobga olish bilan bog‘liq. Sevgi-havas romantik-hissiy jozibadorlikni, altruistik sevgi esa turmush o‘rtog‘iga g‘amxo‘rlik qilish, uning manfaatlarini hisobga olish va fidoyilikka yo‘nalgan munosabatlarni ifodalaydi.

Tadqiqot kesimiy xarakterga ega bo‘lganligi sababli aniqlangan guruhlararo farqlar nikoh davomiyligining muhabbat turlariga bevosita sababiy ta’siri sifatida emas, balki turli oilaviy turmush tajribasiga ega respondentlarda kuzatilgan psixologik tafovutlar sifatida talqin qilindi.

“Muhabbatning psixologik turlari” metodikasining oilaviy turmush muddatiga ko‘ra farqlari

Shkalalar	O‘rtacha rang					Statistik qiymat	
	1–5 yillik (n=116)	6–10 yillik (n=72)	11–15 yillik (n=44)	16-20 yillik (n=32)	20 yillikdan yuqori (n=33)	H	p
Ehtirosli sevgi-havas	164,18	153,47	143,21	126,84	122,63	12,12	0,016*
Gedonistik muhabbati	143,72	158,36	155,41	135,28	151,64	3,89	0,421
Sevgi-do‘stlik turi	148,56	151,73	140,82	137,46	163,91	3,54	0,472
Pragmatik sevgi	139,84	160,27	157,63	121,72	168,54	11,74	0,019*
Sevgi-havas turi	158,27	145,61	143,82	131,75	156,48	3,67	0,453
Altruistik sevgi	153,64	151,27	141,83	145,92	144,76	1,13	0,889

Tadqiqot natijalari. Olingan natijalarni oilaviy turmush davomiyligi nuqtayi nazaridan tahlil qilish muhabbatning ayrim psixologik shakllari nikohning turli bosqichlarida bir xil darajada namoyon bo‘lmasligini ko‘rsatdi. Natijalariga ko‘ra,

o‘rganilgan muhabbat turlari orasida ehtirosli sevgi (Eros) va pragmatik sevgi ko‘rsatkichlarida nikoh davomiyligi guruhlari o‘rtasidagi umumiy farq statistik ahamiyatlilik darajasiga yetgan. Qolgan muhabbat turlarida esa guruhlar o‘rtasidagi tafovutlar statistik jihatdan ishonchli darajada tasdiqlanmadi.

Avvalo, ehtirosli sevgi-havas (EROS) ko‘rsatkichlariga e’tibor qaratilganda, nikohning dastlabki bosqichidagi respondentlarda mazkur sevgi shaklining nisbatan yuqori namoyon bo‘lishi kuzatildi. Jumladan, oilaviy turmush muddati 1–5 yil bo‘lgan respondentlarning o‘rtacha rang ko‘rsatkichi 164,18 ni tashkil etib, barcha guruhlar orasida eng yuqori natijani qayd etdi. Nikoh davomiyligi 6–10 yil bo‘lganlarda ushbu ko‘rsatkich 153,47, 11–15 yillik oilalarda 143,21, 16–20 yillik oilalarda 126,84, 20 yildan ortiq birgalikda yashayotgan respondentlarda esa 122,63 ni tashkil etdi. O‘rtacha ranglarning taqsimlanishi tanlanma doirasida EROS ko‘rsatkichining nikohning dastlabki yillarida yuqoriroq bo‘lib, nikoh davomiyligi katta guruhlarda nisbatan pastroq ekanligini ko‘rsatadi. Buni er-xotin munosabatlarining dastlabki davrida romantik joziba, sherikka kuchli hissiy yo‘nalganlik va ehtirosning munosabatlar tizimida muhim o‘rin tutishi bilan izohlash mumkin. Nikohning ilk bosqichida turmush o‘rtoqlar bir-birini hissiy va shaxsiy jihatdan kashf etishda davom etadilar; yangilik hissi va romantik yaqinlikning yuqoriligi ehtirosli sevgining kuchliroq namoyon bo‘lishi bilan birga kechishi mumkin. Mazkur holat romantik munosabatlarga bag‘ishlangan tadqiqotlarda qayd etiladigan “asal oyi davri” bilan hamohang talqin qilinishi mumkin. Yangi turmush qurgan juftliklarni o‘rgangan tadqiqotlarda nikohning dastlabki davrida romantik sevgi yuqori bo‘lishi, keyingi davrda esa uning individual trayektoriyalari bir xil bo‘lmasligi ko‘rsatilgan.

Tadqiqotda statistik ahamiyatga ega bo‘lgan ikkinchi ko‘rsatkich pragmatik sevgi (PRAGMA) bo‘ldi. Mazkur shkala bo‘yicha 1–5 yillik oilaviy turmush tajribasiga ega respondentlarning o‘rtacha rangi 139,84, 6–10 yillik guruhda 160,27, 11–15 yillik guruhda 157,63, 16–20 yillik guruhda 121,72, 20 yildan ortiq nikohda yashayotgan respondentlarda esa 168,54 ni tashkil etdi. Pragmatik sevgining taqsimlanishi EROS ko‘rsatkichidan farqli xususiyatga ega. Eng yuqori o‘rtacha rang 20 yildan ortiq nikoh tajribasiga ega respondentlarda kuzatildi. Bu natijani uzoq davom etuvchi nikohda munosabatlarning faqat romantik kechinmalar emas, balki kundalik hamkorlik, o‘zaro mas’uliyat, umumiy hayotiy maqsadlar va oilaviy vazifalarni muvofiqlashtirish kabi jihatlar bilan ham bog‘lanishi mumkinligi nuqtayi nazaridan izohlash mumkin. PRAGMA sevgi uslubi munosabatlarga amaliy va ratsional yondashuvni anglatadi. Bunday sevgi shaklida sheriklarning hayotiy qarashlari, qadriyatlari, kelajak rejalari hamda birgalikdagi hayotni tashkil eta olish imkoniyatlari muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli uzoq yillik oilaviy tajribaga ega respondentlarda pragmatik sevgi ko‘rsatkichining yuqoriroq bo‘lishi er-xotin munosabatlarida realistik sheriklik va amaliy hamkorlikning muhim o‘rin egallashi mumkinligini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, pragmatik sevgi bo‘yicha natijalar oddiy chiziqli o‘sish tendensiyasini ko‘rsatmadi. Xususan, 16–20 yillik nikoh guruhida eng past o‘rtacha rang (121,72) qayd etildi, undan keyingi 20 yildan ortiq guruhda esa ko‘rsatkich 168,54 gacha ko‘tarilgan. Mazkur tafovut oilaviy hayot bosqichi, respondentlarning yoshi, farzandlar bilan bog‘liq vazifalar, iqtisodiy sharoit, oiladagi rollarning o‘zgarishi yoki boshqa ijtimoiy-psixologik omillar bilan birgalikda yuzaga kelgan bo‘lishi mumkin. Bunday mexanizmlarni aniqlash uchun qo‘shimcha tadqiqot talab etiladi.

Xulosa va tavsiyalar. Tadqiqot natijalari muhabbatning psixologik ko‘rinishlari oilaviy turmush davomiyligining turli bosqichlarida o‘ziga xos tarzda namoyon bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi. Olingan natijalarni zamonaviy o‘zbek oilalari kontekstida tahlil qilish ayniqsa muhimdir. Chunki bugungi o‘zbek oilasida bir tomondan an’anaviy oilaviy qadriyatlar, qarindoshlik munosabatlari, o‘zaro mas’uliyat, farzand tarbiyasi va oilaning yaxlitligini saqlashga bo‘lgan intilish mavjud bo‘lsa, ikkinchi tomondan er-xotin o‘rtasidagi hissiy yaqinlik, o‘zaro tushunish, shaxsiy tanlov va psixologik qoniqishga qo‘yiladigan talablar ahamiyatga ega.

Nikohning dastlabki yillarida ehtirosli sevgi-havasning nisbatan yuqori namoyon bo‘lishi yosh oilalarda romantik yaqinlik, hissiy joziba va turmush o‘rtog‘iga kuchli emotsional yo‘nalganlik muhim o‘rin egallashi mumkinligini ko‘rsatadi. Zamonaviy o‘zbek yosh oilalari nuqtayi nazaridan bu davr nafaqat er-xotinning bir-biriga moslashishi, balki yangi oilaviy rollarni o‘zlashtirishi, mustaqil hayotni tashkil etishi, qarindoshlik munosabatlariga moslashishi va farzandli bo‘lish bilan bog‘liq yangi vazifalarni bajarishi bilan ham xarakterlanadi.

Tadqiqot natijalari zamonaviy o‘zbek oilasining barqarorligini muhabbatning faqat bitta ko‘rinishi bilan emas, balki hissiy yaqinlik, o‘zaro ishonch, do‘stona sheriklik, mas’uliyat, g‘amxo‘rlik va hayotiy hamkorlikning uyg‘unligi bilan tushuntirish maqsadga muvofiq ekanligini ko‘rsatadi. Oilaviy hayotning turli bosqichlarida ushbu komponentlarning o‘rni o‘zgarishi mumkin, ammo bu o‘zgarishni muhabbatning yo‘qolishi sifatida emas, balki oilaviy munosabatlarning psixologik transformatsiyasi sifatida o‘rganish ilmiy jihatdan asosliroqdir.

Olingan natijalar asosida zamonaviy o‘zbek oilalari bilan olib boriladigan psixologik xizmatlarda nikoh davomiyligiga mos differensial yondashuvni qo‘llash tavsiya etiladi. Xususan, yangi turmush qurgan juftliklar bilan ishlashda romantik munosabatlarni saqlash bilan bir qatorda, ochiq muloqot qilish, nizolarni konstruktiv hal etish, oilaviy rollarni kelishib olish, moliyaviy masalalarda hamkorlik qilish va qarindoshlar bilan sog‘lom psixologik chegaralarni shakllantirishga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq. O‘rta va uzoq muddatli nikohdagi oilalarda esa er-xotin munosabatlarining faqat maishiy vazifalar, farzandlar va moddiy mas’uliyat atrofida shakllanib qolishining oldini olish muhim. Turmush o‘rtoqlarning bir-biriga vaqt ajratishi, o‘zaro minnatdorlikni ifodalashi, birgalikdagi qiziqishlarni rivojlantirishi,

hissiy suhbat va o‘zaro qo‘llab-quvvatlashni saqlashi oilaviy yaqinlikni mustahkamlashga xizmat qilishi mumkin.

Oilaviy psixologik maslahatlarda o‘zbek oilasiga xos milliy va oilaviy qadriyatlarni inkor etmagan holda, er va xotinning individual psixologik ehtiyojlari ham hisobga olinishi zarur. Ota-ona va qarindoshlarga hurmat, farzand tarbiyasidagi mas’uliyat va oilaviy birdamlik kabi qadriyatlarni er-xotin o‘rtasidagi o‘zaro hurmat, hissiy yaqinlik va konstruktiv muloqot bilan uyg‘unlashtirish zamonaviy oilaviy munosabatlarni qo‘llab-quvvatlashning muhim yo‘nalishlaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shoumarov G‘. B., Haydarov I. O., Sog‘inov N. A., Akramova F. A., Solihova G., Niyozmetova G. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2010. – 296 b.

2. Karimova V. Oila psixologiyasi: pedagogika oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun darslik. – Toshkent, 2008. – 152 b.

3. Rubin Z. Measurement of romantic love // Journal of Personality and Social Psychology. – 1970. – Vol. 16, No. 2. – P. 265–273.

4. Sorokowski P., Sorokowska A., Karwowski M., et al. Universality of the Triangular Theory of Love: Adaptation and psychometric properties of the Triangular Love Scale in 25 countries // The Journal of Sex Research. – 2021.

5. Sternberg R. J. A Triangular Theory of Love // Psychological Review. – 1986. – Vol. 93, No. 2. – P. 119–135.

6. Hatfield E., Sprecher S. Measuring passionate love in intimate relationships // Journal of Adolescence. – 1986. – Vol. 9, No. 4. – P. 383–410.

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
9-son

Muassis - "FAN VA INNOVATSIYA YANGILIKLARI" MCHJ
Jurnal hamkori - «PROFI UNIVERSITY»

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2024-yil 24-may kuni № 454068-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Jurnal 2024-yilda tashkil etilgan, 1 oyda bir marta o'zbek, tojik, qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq, rus va ingliz tillarida nashr etiladi.

Tahririyat manzili: 190110, Toshkent shahri Uchtepa tumani, Bog'iston MFY, 14-mavze, 8-uy.

Telefonlar: +998 90 749 00 00
+998 90 749 77 77
+998 91 902 05 01
E-mail: saen_2024@mail.ru
Jurnal sayti: www.saen.uz
Telegram kanali: **https://t.me/saen_2024**

Maqolada keltirilgan fakt va ma'lumotlarning to'g'riligi uchun mualliflar mas'uldirlar.

"Fan va ta'lim yangiliklari" ilmiy-amaliy jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining qarori (25.08.2025 y., №374/5) bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

ISSN: 3093-8694